

Блінова М.Ю., Ільченко С.А.

*Харківський національний університет будівництва і архітектури**(вул. Сумська 40, Харків, 61102, Україна, e-mail: blinova.marja@gmail.com ; orcid.org/0000-0003-0936-0494)***СОЦІАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ, ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЛОКАЛЬНОМУ РІВНІ**

Стаття присвячена дослідженню впливу соціальних ініціатив на процеси розвитку міського середовища. Соціальні ініціативи розглядаються у контексті змін чинного законодавства України та в різноманітності практик означених як «участь» в процесах планування. Позначено перспективи впливу подібних соціальних ініціатив, та межі їх впливу на стратегії розвитку міського середовища. Окреслено проблематику дотичних понять «органічної участі» та «участі за запрошенням» та їх відмінності по відношенню до ефективного досягнення цілей проекту.

Ключові слова: стратегії розвитку, участь, самообілізація, міське середовище.

Вступ. Здається тенденція щодо збільшення участі громадськості у прийнятті рішень, зокрема у міському плануванні, залишається останнім часом незмінною. Доказом цього є певні паралельні процеси які відбуваються по всьому світу. Закон «Про співробітництво територіальних громад» який почав діяти в Україні з 2014 року певною мірою є подібним Закону «Про локалізм» у Великій Британії від 2011 року. В обох випадках йдеться про розширення меж участі громадськості у прийнятті рішень. Але, розгляд соціальних ініціатив як фактору впливу на формування стратегій міського середовища навряд чи можливий без визначення форм їх виявлення. Саме дефініція поняття «участь», по відношенню до процесів міського планування, потребує додаткового обґрунтування. Андреа Корнуолл визначає певну невизначеність цього поняття так:

...«що саме означало це багато вживане модне слово. Нескінченно податливе поняття «участь» може бути використано, щоб викликати - і означати - майже все, що стосується людей. Як так, його можна легко переформувати, щоб задовольнити майже будь-які вимоги, що пред'явлені до нього.. Зараз стверджується стільки претензій про «участь», що цей термін потрапив у болото конкуруючих характеристик». [1, с. 269].

Певної заплутаності, додає оцінка результатів впливу соціальних ініціатив на міське планування. Остання можлива як з позиції ефективного використання

ресурсів, так і з позиції соціальної справедливості. Простежується певна опозиція між «соціальним капіталом» отриманим як наслідок соціальних ініціатив та «соціальною справедливістю» яка може, за певних обставин, бути від'ємною.

Матеріали і методи досліджень. Матеріали статті представлені методом нарративу, з результатами що базуються на аналізі останніх публікацій дотичних участі містян у процесах планування. Підбір вітчизняних прикладів має на меті окреслити суттєве збільшення впливу соціальних ініціатив на процеси розвитку міського середовища. Ці зміни розглянуто у контексті зростання ролі місцевих органів самоврядування.

Мета дослідження полягає у визначенні рамок конструктивної взаємодії локальної міської спільноти з органами планування. Так само важливим є окреслення умов, за яких результати взаємодії сприймаються сторонами процесу як прийнятні та справедливі.

Теоретичний контекст. Сприйняття участі містян у процесах планування має певний генезис від розуміння «участі» як певного ресурсу, до розгляду характеру та форм «участі» через критерій «справедливості». Так, у роботах Дж. Тернер [2, 3], наприклад, позначені передумови про повернення місцевим громадам їх права на самовизначення, де практики участі розглядаються в якості інструменту. Автор акцентує увагу на економічній доцільності участі городян у проектах

«АРХІТЕКТУРА»

розвитку. Питання використання наявних ресурсів містянами найбільш ефективним чином розглядається через бачення ними найменш затратного шляху вирішення питань розвитку середовища Дж. Тернер [4]. Аналогічні пропозиції по відношенню до малих поселень, де практики участі розглядаються як ресурс розвитку, були сформульовані Р. Чемберс [5, 6].

Тема про здатність територіального сусідського співтовариства до самодостатності, введена в теорію міського планування на пострадянському просторі В. Глазичевим, М. Єгоровим [7], практично збігається з комунікативною теорією міського планування, побудованої на залученні зацікавлених сторін в цей процес, проголошеної Дж. Іннес [8], П. Хілі [9]. Таким чином, на початку, теорія міського планування формує бачення «участі» містян у процесах планування саме як ресурсу. В той самий час С. Арнштейн [10] була позначена загроза політики здійснення тільки поверхневих або символічних дій, що створюють видимість рівності в реальному застосуванні практик – «токієнізму». Перша типологія «участі» розроблена наприкінці 1960-х років з'являється саме у неї, вона зберігає значну актуальність у на наш час. Сучасні дослідження питання «участі» громадськості у процесах планування базуються, більшою мірою, на практичних результатах подібних форм діяльності. На наш час типологію «сходів участі» С. Арнштейн [10] доповнено моделями Дж. Претті [11] та С. Уайт [12].

На рис. 1 «сходи участі» С. Арнштейн [10] розташовані вертикально поєднано моделлю Дж. Претті [11] розташованою горизонтально. Поєднання векторів контролю рішень та вектору контролю за ресурсами задає як поля прийнятних форм «участі» так і таких що не є прийнятними.

До теоретичного контексту, в якому буде розглянуто конкретні приклади впливу соціальних ініціатив на стратегії розвитку дотичні ряд робіт. Критерії ефективності участі локальної спільноти в міському плануванні розглядаються в роботі Г. Браун [13].

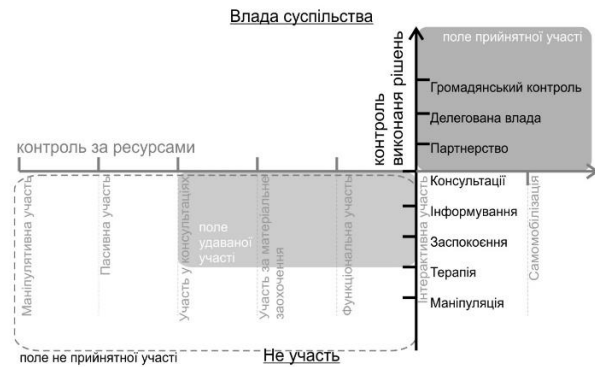

Рис. 1. Схема що поєднує моделі С. Арнштейн та Дж. Претті

Вказуючи на відсутність прямого зв'язку між застосуванням практик «участі» та кінцевим результатом, автори виділяють наступні основні критерії ефективності:

- успіх в досягненні угоди;
- результативність процесу співпраці щодо альтернативних процесів;
- задоволеність зацікавлених сторін процесом та результатом;
- досягнення інших переваг соціального капіталу, таких як поліпшення відносин між зацікавленими сторонами і поліпшення навичок і знань зацікавлених сторін.

Таким чином, автори актуалізують питання довіри сторін, яке встановлюється в процесі взаємодії між локальним спільнотою, планувальниками-архітекторами і органами місцевого управління. Мешканці задають власний соціально-культурний контекст і надають знання по локальному способі життя, планувальники показують, як ця інформація використовується при розробці проектних рішень, а органи управління демонструють прозорість при фінансуванні та організації процесів. Але подібні критерії стосуються тільки питання раціонального використання ресурсу міської спільноти як джерела певних знань. Поза межею дослідження залишається поняття «справедливості» участі у процесі та прийнятих рішень по відношенню до усіх членів спільноти. Робота А. Корнуолл [1], більшою мірою, розкриває значення поняття «участі» з огляду на критерій соціальної справедливості. Авторкою пропонується:

...«виділити спосіб розрізнення почуттів про "участь", що мало суттєво впливає на практику, від форм справжнього делегованого контролю, які дозволяють людям виконувати значущу роль у прийнятті рішень, що впливають на їхнє життя» [1, с.280].

Дослідниця звертає увагу на зменшення простору для громадян встановлювати власні програми розвитку. Зростання «участі за запрошенням», на її думку, включає скоріш процес консультацій і зменшує легітимність цих форм. Тож:

«Однак важливо чітко визначити, в яких саме рішеннях громадськість має можливість брати участь, і які представники громадськості беруть участь у різних видах форумів для прийняття рішень. Під час найближчої перевірки твердження про те, що вони «залучали громадськість», можуть зводитися до проведення декількох розмов з парою лідерів громади або закликання людей на публічні збори, у яких беруть участь лише найактивніші члени громади» [1, с.280].

Таким чином означено «органічну участь» яку найбільшою мірою виявлено у самообілізації містян і яка є бінарною опозицією до «участі за запрошенням». Використання практик участі операційно не можливе без формування певних «цільових груп» за певними ознаками. Та ці групи не існують у стерильному абстрактному світі. На думку Cornwall:

«Без динамічного розуміння соціальних мереж людей, інститутів та вимірів розбіжностей, які важливі, аби мати засоби для існування, наївні зусилля, спрямовані на інклюзивний розвиток, можуть просто погіршити ситуацію» [1, с.278].

Дискусія. Таким чином постає питання: яку саме участь містян можна позначити як соціальну ініціативу? Навряд чи соціальні ініціативи перебувають у полі «участі за запрошенням» по відношенню до розглянутих типологій участі що розглядалися. Згідно з моделлю Дж. Претті [11] це скоріш прояв самообілізації. Подібні ініціативи визначаються ініціативою людей незалежно від зовнішніх організацій, розвитком контактів локальної міської спільноти щодо ресурсів та технічної

допомоги. Вони мають на меті збереження контролю містян над певними ресурсами що вважаються спільними. Самообілізація спільноти є найвищим рівнем за типологією участі Дж. Претті [11], та цей процес не може тривати нескінченно. Сама по собі, самообілізація не може вплинути на розподіл ресурсів та влади. Повертаючись до типології участі С. Арнштейн [11], саме громадський контроль здатен впливати на результати процесу міського планування. Загальні риси участі містян у міському плануванні відображено у роботі О. Левицька, В. Запотоцька [14]. Авторки звужують поле соціальних ініціатив до терміну «міські ініціативи». Звертаючи увагу на різноплановий характер подібних ініціатив що стосуються всього спектру розвитку міст. Подібні ініціативи стосуються міської мобільності, безбар'єрного доступу, розвитку окремих локацій, екології, міської інфраструктури та зручностей. На полі «участі» містян у процесах планування виникають певні групи об'єднані за локальною або функціональною ознакою. Ці актори починають впливати на планування та розвиток міст об'єднуючись у громадські організації. Серед прикладів реалізації соціальних проектів наведено:

- проект «Місто-сад», що об'єднує митців, активістів та професіоналів з різних галузей для покращення умов життя в Україні шляхом створення та розвитку якісних громадських просторів.

- ініціативна громада «Подольночка» займається розвитком та просуванням свого рідного району - Подолу.

- міська ініціатива «109 Group» взялася за перетворення площі в одному з районів Львова (Сихів) на сучасний громадський простір із приміщеннями для людей з особливими потребами та сліпих.

- відкриття ресторану «Urban Space 100» в м. Івано-Франківськ. Ідея проекту полягає у створенні громадсько ресторану в Івано-Франківську, що має стати прикладом об'єднання соціально активних людей навколо ідеї розвитку свого міста. 80% прибутку ресторану йде виключно на реалізацію спільних проектів в Івано-Франківську.

До цього переліку можна віднести і проект відновлення парку Грабник в місті Рівне, і це не єдиний приклад.

Загальна риса подібних соціальних ініціатив їх низовий (*органічний*) характер. Вони є проявом реакції мешканців на хиби міського планування або недостатнього розуміння органами влади цінностей та локальних ресурсів. Бюрократичний апарат працює за логікою системи яка може ігнорувати ресурси міста які є очевидними для містян. Оскільки більшість подібних ініціатив є проявом самоорганізації виокремлено деякі проблеми подальшого розвитку проектів це:

«Головна проблема таких ініціатив - відсутність підтримки з боку місцевої влади, і як результат - відсутність фінансування. Проекти фінансуються активістами та зацікавленими громадянами. На жаль, процес краудфандингу в Україні не дуже розвинений, хоча багато мешканців міста хочуть пожертвувати кошти на розвиток міських ініціатив» [14, с. 7].

Ці приклади відповідні двом останнім категоріям участі Дж. Претті [11]. Деякі мають ознаки «інтерактивної участі» описаної як «процес навчання», за допомогою якого місцеві групи беруть контроль над рішеннями. Деякі - це «самообілізація», коли люди проявляють ініціативу незалежно від зовнішніх організацій, розвиваючи контакти щодо ресурсів та технічної допомоги, зберігаючи контроль над цими ресурсами. Подібні соціальні ініціативи демонструють важливість фактору мотивації у втручанні в процеси планування, та з огляду на проблеми подальшого розвитку потребують певної трансформації форм участі. Слід підкреслити що, в більшості випадків, ресурси можуть мати різний характер. Це матеріальні ресурси до яких можна віднести місця або фрагменти міського середовища. До нематеріальних ресурсів можна віднести доступність, безбар'єрність, екологічність та автентичність середовища. Маємо також зазначити що «органічний» характер розглянутих соціальних ініціатив є скоріш наслідком недостатнього на цей час розвитку форм «участі за запрошенням». Хоча, саме ця особливість робить можливим

отримання коректної інформації про певну локацію та систему цінностей конкретної міської спільноти. Наведені приклади демонструють, на нашу думку, ситуацію участі місцевої спільноти що базується не на обговоренні окремих проектів, а на формуванні стратегій планування в контексті дискурсу пов'язаного з конкретним місцем. Думки містян та їх бачення місця стають конструктивною та унікальною інформацією, що визначає рамки локального планування. Повертаючись до проекту відновлення парку Грабник в місті Рівне, а точніше до схеми що ілюструє розвиток цієї соціальної ініціативи можна виокремити етапи дотичні до стратегії розвитку локального місця [рис. 2].

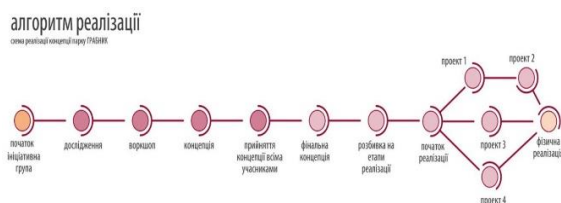

Рис. 2. Етапи дотичні до стратегії розвитку локального місця

Етапи концепції цілком відповідні визначенню «стратегії розвитку» конкретного місця та передують проектним роботам і реалізації. Цей приклад є важливим з урахуванням загроз «участі за запрошенням» описаних у статті Г. Маркус [15]. Стратегічний план «Детройтський завод», розпочатий у 2010 році, став черговим прикладом містобудування що не відображав пріоритетів, бачення чи потреб більшості містян. Головним питанням стосовно реалізованої стратегії було - чи сприяє вона більш справедливому місту. Автори використовують термін «автентична участь» зазначаючи, що саме участі містян, на відміну від формального представництва, бракувало наведеній стратегії розвитку.

Висновки. Таким чином, детальний аналіз розглянутих нами матеріалів дозволяє прийти до висновку, що соціальні ініціативи містян є важливим фактором формування стратегій розвитку у частині розуміння унікальних ресурсів конкретного місця а також пріоритетів, уявлень та проблем більшості містян. Участь спільноти у визначенні характерних і важливих для місця

особливостей і ресурсів робить стратегію розвитку більш відповідною до існуючих умов. В кінцевому підсумку це має зняти напругу між містянами та місцевою владою та формувати довіру сторін.

Ресурсами розвитку слід визнати просторову структуру місця, будівлі та зелені простори (матеріальні) і локальна співтовариство. Даний процес дозволив створити дискурс (будь ласка переписишіть зрозумілими словами) місця і пріоритети, бачення та потреби локальної міської спільноти. Хоча соціальні ініціативи скоріш мають відношення до «органічної/або автентичної участі» вони не є достатніми для проектів розвитку і потребують подальшої інституалізації «участі», та ці ініціативи слугують джерелом об'єктивної інформації по відношенню до конкретного місця та його локальної спільноти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Cornwall A. Unpacking 'Participation' Models, meanings and practices. *Community Dev J.* 2008. № 43. P. 269-283. doi.org/10.1093/cdj/bsn010
2. Turner J. Architecture that works. *Ekistics.* 1969. № 27. P. 40-44.
3. Turner J., Fichter R. *Freedom to build: Dweller control of the housing process.* New York: Macmillan, 1972. 301 p.
4. Turner J. *Housing by People: Towards Autonomy in Building Environments (Ideas in Progress).* New York: Pantheon Books, 1976. 162 p.
5. Chambers R. *Rural development: Putting the last first.* New York: John Wiley and Sons, 1983. 256 p.
6. Chambers R., Saxena N., Shah T. *To the hands of the poor: Water and trees.* London: Intermediate Technology Publications, 1989. 273 p.
7. Глазычев В., Егоров М., Ильина Т. И др. *Городская среда. Технология развития. Настольная книга.* Москва: Лада, 1995. 240 с.
8. Innes J. E. Planning Theory's Emerging Paradigm: Communicative Action and Interactive Practice. *Journal of Planning Education and Research.* 1995. № 14. P. 183-189. doi.org/10.1177/0739456X9501400307
9. Healey P. The Communicative Turn in Planning Theory and its Implications for Spatial Strategy Formation / Healey. *Environment and Planning B: Planning and Design.* 1996. №23. P. 217-234. doi.org/10.1068/b230217
10. Arnstein S. A ladder of citizen participation / Arnstein. *Journal of the American Institute of Planners.* 1969. 35. P. 216-224. doi.org/10.1080/01944366908977225
11. Pretty J. Participatory learning for sustainable agriculture / Pretty. *World Development.* 1995. №23. P. 1247-1263. doi.org/10.1016/0305-750X(95)00046-F
12. White S. C. Depoliticising development: the uses and abuses of participation. *Development in Practice.* 1996. №6. P. 6-15. doi.org/10.1080/096145296100015756
13. Brown G., Chin S. Assessing the Effectiveness of Public Participation in Neighbourhood Planning. *Planning Practice and Research.* 2013. № 28. P. 563-588. doi.org/10.1080/02697459.2013.820037
14. Levytska O., Zapototska V. Public participation in urban planning: German and Ukrainian experience. *J. of Geography and Environmental Management.* 2017. № 45. P. 18-27.
15. Markus G., Krings A. Planning, participation, and power in a shrinking city: The Detroit Works Project. *Journal of Urban Affairs.* 2020. P. 1-23. doi.org/10.1080/07352166.2020.1779009

Блинова М.Ю., Ильченко С.А. СОЦИАЛЬНЫЕ ИНИЦИАТИВЫ, КАК ФАТОР ВЛИЯНИЯ НА ФОРМИРОВАНИЕ СТРАТЕГИЙ РАЗВИТИЯ ГОРОДСКОЙ СРЕДЫ НА ЛОКАЛЬНОМ УРОВНЕ.

Статья посвящена исследованию влияния социальных инициатив на процессы развития городской среды. Социальные инициативы рассматриваются в контексте изменений действующего законодательства Украины и в разнообразии практик, указанных как «участие» в процессах планирования. Обозначены перспективы влияния подобных социальных инициатив, и пределы их влияния на стратегии развития городской среды. Определены проблематику касающихся понятий «органического участия» и «участия по приглашению» и их различия по отношению к эффективному достижению целей проекта.

Ключевые слова: стратегии развития, участие, самомотивация, городская среда.

Blinova M. Y., Ilchenko S. A. SOCIAL INITIATIVES AS A FACTOR OF INFLUENCE ON THE FORMATION OF STRATEGIES FOR THE DEVELOPMENT OF THE URBAN ENVIRONMENT AT THE LOCAL LEVEL.

The article is dedicated to the study of the influence of social initiatives on the development of the urban environment. Social initiatives are considered in the context of changes in the current legislation of Ukraine and in the variety of practices referred as "participation" in planning processes. The prospects for the influence of such social initiatives and the limits of their influence on the strategies of the urban environment are outlined. The problems related to the concepts of "organic participation" and "participation by invitation" and their differences in relation to the effective achievement of the project goals are determined.

Keywords: development strategies, participation, self-mobilization, urban environment.